

РЕЦЕНЗІЯ

доцента кафедри фінансів Національного університету біоресурсів і природокористування України, кандидата економічних наук, доцента **ОЛІЙНИК Лариси Анатоліївни** на дисертацію **КОНОВАЛОВА Романа Ігоровича** на тему: «**Державне регулювання розвитку рибного господарства в Україні**», подану на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

1. Актуальність теми дисертації та її зв'язок з напрямками науково-дослідних робіт. Глобальний та український аграрний ринок нині надзвичайно динамічний і ставить перед національною економікою завдання розвитку перспективних галузей, особливо тих, які пов'язані з продовольством, включаючи тваринництво. В сучасних умовах велика увага приділяється рибному господарству, яке відіграє ключову роль у задоволенні споживчого попиту населення на власно вирощену рибу та продукти з водних біоресурсів. Тому розроблення ефективних заходів, методів та інструментів для регулювання розвитку секторів рибальства та аквакультури в умовах надзвичайних викликів є особливо важливою для проведення реформи, яка нещодавно розпочалася на рівні держави в даній галузі аграрного сектору економіки.

За сучасних мінливих умов інтеграційних і трансформаційних процесів в Україні у аспекті державного регулювання можливим є поєднання різних методів, які здатні чинити визначальний вплив на галузі національної економіки. Очевидним є факт, що прямі методи державного регулювання не пов'язані зі створенням будь-яких додаткових матеріальних стимулів та мають за основу силу державної влади і потребують удосконалення в процесі адаптації саме на рівні галузей національної економіки, включаючи рибне господарство. Тому вищевказані аспекти надають важливість та актуальність теми дослідження дисертації, потребу в дослідженні цієї проблеми з обґрунтуванням теоретико-методичних підходів і розроблення науково-практичних пропозицій, спрямованих на удосконалення економічного механізму, інструментів, методів і заходів державного регулювання розвитку рибного господарства в Україні. Крім того актуальність дисертації безпосередньо підтверджується основними положеннями «Стратегії розвитку галузі рибного господарства України на період до 2030 року», а також тісним зв'язком з такими науковими програмами та науково-дослідними роботами: «Прикладна розробка новітнього організаційно-економічного механізму регулювання сталого рибальства і аквакультури через розвиток сільських територій»; «Прикладні рішення регулювання розвитку сільського та рибного господарства в умовах надзвичайних викликів для національної безпеки України»; «Прикладні рішення регулювання конкурентоспроможності сільського і рибного господарства в системі циркулярної біоекономіки та викликів для національної безпеки України».

Зазначене обумовлює актуальність поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» дисертації Романа Ковалова на тему: «Державне

регулювання розвитку рибного господарства в Україні», яка присвячена розробленню науково-прикладних пропозицій для галузі, спрямованих на досягнення безпеки й захисту економічних й соціальних інтересів держави, виробників, суспільства, а також законних прав на здоров'я людей та визначення впливу на довкілля.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна. Теоретичні положення, висновки і рекомендації, які сформульовано у дисертації Романа Коновалова, є достатньо обґрунтованими й достовірними, оскільки базуються на сучасних концепціях і наукових гіпотезах з проблем державного галузевого регулювання, а також достовірній інформаційній базі, яка охоплює вітчизняні законодавчі та нормативно-правові акти з питань державного регулювання в Україні в умовах надзвичайних викликів. Достовірність отриманих у дисертації прогнозів основних показників зростання обсягів вилову риби та морепродуктів в рибному господарстві в 202 млн тонн на період до 2032 року пояснюється використанням сучасних економіко-математичних моделей.

Очевидно, що об'єктивність отриманих наукових результатів підтверджена методично виправданим поєднанням системи загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, які забезпечують концептуальну єдність наукового дослідження. А саме, автором використано логічний метод, економіко-математичний – при обґрунтуванні заходів для розрахунку розмірів збитків галузі; порівняльний, статистичний та факторний – у процесі систематизації підходів до використання на практиці модернізованого адміністративно-правового методу регулювання через механізм проведення аукціонів і визначення ціни лота водних біоресурсів; наукового абстрагування та синтезу – у процесі визначення стратегічних орієнтирів регулювання ринку кормів для риби на засадах ресурсозбереження; формалізації – для розроблення економічного механізму розподілу матеріальних компенсацій збитків рибницьким господарствам у процесі реалізації методичних засад розвитку рибного господарства внаслідок удосконалення важелів і заходів регулювання з оцінкою впливу наслідків від змін в умовах подолання впливу надзвичайних викликів.

Додатковим підтвердженням високого ступеня обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій, наявних у дисертації, є достатня кількість статей (зокрема, й у тих виданнях, що включено до міжнародних наукометричних баз даних). Отримані в дисертації Романа Коновалова наукові результати в сукупності вирішують актуальне науково-практичне завдання, суть якого полягає у всебічному обґрунтуванні теоретичних положень та розробленні комплексу практичних заходів щодо державного регулювання розвитку рибного господарства України в умовах інтеграційних процесів.

Отримані автором результати містять елементи наукової новизни і вони складають певний науковий внесок в теорію та практику формування державного регулювання в галузях національної економіки. Серед основних положень новизни варто виділити наступні:

удосконалено:

- теоретико-методичні положення з визначення сучасних підходів до реалізації української аграрної політики та Спільної рибної політики ЄС, які на противагу наявним розробкам і напрацюванням, містять оцінку впливу регулювання галузевого розвитку на засадах ресурсозбереження, що дозволяє забезпечити адаптацію методів, засобів й інструментів державного регулювання розвитку перспективних секторів економіки, зокрема рибальство та аквакультуру та сприятиме інклюзивному розвитку шляхом забезпечення доступності нових робочих місць й харчових продуктів для населення, включаючи вразливі групи, осіб, які постраждали від воєнних дій, зменшенню імпорто-залежності галузі, виявленню наслідків від введення воєнного стану на формування сировинних ресурсів у рибному господарстві для подолання впливу надзвичайних викликів в Україні;

- рекомендації, направлені на поліпшення вітчизняної рибної політики шляхом трансформації концептуальних положень практичного впровадження заходів державного регулювання для розвитку рибного господарства та оцінки запропонованого механізму ліцензування в галузі для захисту виробничих систем, який, на відміну від діючих, враховує вибір базових індикаторів і сприятиме під час видачі ліцензії автоматичному врахуванню дозволів на спеціальне водокористування, даних про оренду землі, про рибницьке господарство, об'єкти аквакультури, норми годівлі, витрати води, наявності професійної освіти у здобувача ліцензії на виробництво риби;

- методичні засади щодо запровадження прозорих і конкурентних економічних механізмів розподілу доступу до водних біоресурсів між суб'єктами рибного господарства шляхом модернізації адміністративно-правового методу регулювання та проведення аукціонів й визначення ціни лота водних біологічних ресурсів із виокремленням імперативного та диспозитивного регулювання й змішаного імперативно-диспозитивного методу, що дозволить вибудовувати заходи регулювання прискореного розвитку рибальства, визначення вагових коефіцієнтів і подальше їх прикладне використання;

набули подальшого розвитку:

- методичні підходи щодо оцінки об'єктивності впливу заходів, інструментів прямого державного регулювання на розвиток економічної системи в рибальстві та аквакультурі, оскільки державне регулювання, що запроваджується органами влади, має широкий спектр застосування й дозволить наблизити Україну до загальноприйнятих світових стандартів

здійснення ліцензування рибогосподарської діяльності з метою реалізації можливостей доступу до ринків Європейського Союзу;

– обґрунтування напрямів із забезпечення внутрішнього попиту на рибу вітчизняного виробництва на основі комплексної оцінки його розвитку з аналізом рівня формування пропозицію на рибу, імпорту, експорту різних видів риби, рибної продукції та інших водних біоресурсів з 2018 р. до 2022 р. за кодами товарних позицій 0301–0307, 1604–1605, згідно УКТ ЗЕД, що дозволило виявити потенціал галузі та позиціонувати Україну як ключового учасника серед гравців на ринку риби, довести важливість галузі рибного господарства та її провідну роль у формуванні продовольчої безпеки;

– концептуальні підходи з метою визначення впливу надзвичайних викликів на рибне господарство й виокремлення заходів регулювання розвитку галузі, оскільки наслідки збройної агресії мали негативний вплив на сектор рибальства та аквакультури, що, на відміну від існуючих, обґрунтовує визначення потенційного впливу на рибні господарства, розташовані в районах близько до лінії фронту та в прилеглих районах, що потребують державної підтримки для відновлення та реконструкції зруйнованих об'єктів, включаючи сховища, складську інфраструктуру, рибні ставки, а також системи водозабору й випуску, які є важливими для подальшого здійснення рибогосподарського виробництва в умовах трансформаційних процесів;

– виявлення закономірностей державного регулювання галузі на основі індикаторів функціонування вітчизняного і світового ринку кормів для риб, що дозволило врахувати особливості галузі через вплив сировинних ресурсів на галузеву структуру виробництва, й надало підстави щодо пропозицій звільнити від оподаткування ввезним митом корми для риб для удосконалення інструментів регулювання згідно із базовими засадами Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України й інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану», де економічне зростання узгоджене з ощадливим використанням ресурсів;

– методичні підходи щодо економічної оцінки розміру компенсації збитків в рибному господарстві через розроблення механізму розподілу за категоріями: основні засоби виробництва для відновлення пошкодженої інфраструктури, поновлення водопостачання, розширення виробництва, розвиток рибопереробки, технічне переоснащення; закупівля електрогенераторів; закупівля живорибних машин, швидкозаморожуючих апаратів, пакувальних машин; виробництво рибопосадкового матеріалу із забезпеченням інкубаційними апаратами, інкубаційними цехами, лотковими лініями, витратами з планування, на логістику риби та рибної продукції, що дозволить вибудовувати підходи до удосконалення економічного механізму регулювання й оцінки розміру збитків у фронтових регіонах після завершення бойових дій.

3. Повнота викладення основних наукових положень дисертації в опублікованих працях. За результатами дисертації автором опубліковано 16 наукових праць, з яких 6 статей у наукових фахових виданнях України, 2 методичні рекомендації, 8 тез наукових доповідей.

На захист виносяться виключно особисті розробки автора. Основні методичні положення, наукові розробки і результати дослідження доповідалися й отримали позитивну оцінку на науково-практичних конференціях.

4. Теоретична та практична цінність наукових результатів дисертації.

У дисертації Романа Коновалова містяться ряд теоретичних і прикладних авторських розробок, які автор намагався довести до рівня конкретних практичних рекомендацій, спрямованих на формування системи пропозицій щодо поглиблення теоретико-методичних підходів і розроблення науково-практичних пропозицій, спрямованих на удосконалення інструментів, методів та заходів державного регулювання розвитку рибного господарства в Україні. Теоретична цінність та перспективність результатів дисертації полягає в тому, що розробки автора доповнюють і розвивають економічну науку з питань теорії та методик формування передумов державного регулювання розвитку рибного господарства України в умовах воєнного стану.

Наукові положення і результати дослідження, наведені у дисертації дали змогу систематизувати й виявити закономірності державного регулювання рибного господарства на основі індикаторів функціонування українського і світового ринку кормів для риб з урахуванням особливостей галузі через вплив сировинних ресурсів на галузеву структуру виробництва. Зокрема, вагоме теоретичне значення має запропоноване авторське трактування напрямів удосконалення інструментів галузевого регулювання, де економічне зростання в галузі узгоджене з ощадливим використанням рибних ресурсів.

Важливим є те, що проведене дослідження спрямоване на подальший розвиток теоретико-методичних положень та надано практичні рекомендації щодо вдосконалення методичного інструментарію із визначення взаємодії складових комплексу показників, який формує механізм проведення аукціонів і визначення ціни лота водних біоресурсів з одночасним впровадженням у практичну діяльність прозорих і конструктивних елементів оптимізації розподілу загальнодержавного ресурсу та шляхом модернізації методів регулювання у рибальстві. За розробленими напрямами розкрито базові складові здійснення електронних торгів на укладення договорів на право спеціального використання водних біоресурсів у рибогосподарських водоймах, об'єктах, їх частинах.

Заслуговують на увагу запропоновані в роботі методичні підходи щодо оцінки об'єктивності впливу заходів, інструментів прямого методу державного регулювання на розвиток економічної системи в рибальстві і аквакультурі, оскільки державне регулювання має широкий спектр застосування й дозволить наблизити Україну

до загальноприйнятих світових стандартів здійснення ліцензування рибогосподарської діяльності, забезпечити швидку адаптацію до вимог і положень Національної економічної стратегії на період до 2030 року з метою реалізації можливостей доступу до ринків Європейського Союзу.

Варто відзначити, що надані в роботі пропозиції та рекомендації автора направлені на поліпшення української рибної політики шляхом трансформації концептуальних положень практичного впровадження заходів державного регулювання для розвитку рибного господарства та оцінки запропонованого механізму ліцензування в галузі для захисту виробничих систем.

Крім того основні результати дисертації пройшли належну апробацію, що підтверджено відповідними документами з Державної установи «Методично-технологічний центр з аквакультури» Держрибагентства України, Асоціації «Укррибспілка», Українського державного інституту по проектуванню підприємств рибного господарства та промисловості «Укррибпроект», Державної установи «Виробничо-експериментальний Дніпровський осетровий рибовідтворювальний завод ім. академіка С. Т. Артющика» та Національного університету біоресурсів і природокористування України.

5. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація та наукові публікації, у яких висвітлено основні наукові результати, не містять порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації, фальсифікації). Робота написана державною мовою, стиль викладення матеріалу – науковий, літературний. Текст дисертації переважно позбавлений граматичних і орфографічних помилок.

6. Дискусійні положення й недоліки дисертації. Відзначаючи гостру актуальність обраної здобувачем тематики досліджень та загалом позитивно оцінюючи дисертацію, слід вказати і на наявність дискусійних положень:

1. На с. 35 автором представлено еволюцію теоретичної думки у напрямі оптимального забезпечення державного регулювання розвитку галузей аграрного сектору економіки, але не виокремлено основні етапи. Доречно було навести на рис. 1.2 хронологію еволюції наукової думки щодо галузевого державного регулювання.

2. Проводячи систематизацію основних теоретичних засад щодо забезпечення ефективного функціонування галузей національної економіки України на основі гарантії продовольчої безпеки держави і благополуччя громадян та суспільства (с. 28-37), автору доцільно було б вказати особистий погляд на наукову дискусію, яка точиться з питання зміни моделі, а також механізмів державного регулювання у рибному господарстві, зокрема в результаті створення структурованої організаційної схеми для впровадження політики та управлінських процесів, державного регулювання, контролю, й безпосередньо

моніторингу в секторі рибного господарства узгодженої із Стратегією розвитку галузі рибного господарства України на період до 2030 року.

3. У підрозділі 2.3 дисертаційного дослідження здобувач акцентує увагу на удосконаленні інструментарію регулювання ринку кормів для риб в аспекті галузевого розвитку. Бажано було більше уваги приділити саме зарубіжному досвіду застосування конкретних інструментів державного регулювання з виокремленням видів діяльності чи об'єктів аквакультури (лососеві, сомові, осетрові) при адаптації позитивного досвіду в українських реаліях, що значно покращило б якість проведених досліджень. Адже в роботі повною мірою не приділено належної уваги вищезазначеним складовим. Очевидно, що такі пропозиції потребують поглибленого наукового обґрунтування та доведення.

4. У дисертації обґрунтовується доцільність функціонування економічного механізму регулювання через здійснення електронних торгів на укладення договорів на право спеціального використання водних біоресурсів у рибогосподарських водоймах, об'єктах, їх частинах, який оснований на поєднанні регуляторних механізмів держави та відповідному управлінні суб'єктами виробництва і представляє систему комплексного інструментарію. Здобувачем переконливо обґрунтовані положення щодо формування такого механізму. Водночас слабо репрезентовано структурні компоненти даного механізму, не досить чітко розкрито специфічні функції, завдання.

5. Потребують деталізації особливості застосування показника стартова ціна лоту за категоріями у вартісному вираженні, починаючи, наприклад, від 5 тис. грн задля чіткого функціонування запропонованого економічного механізму в контексті реалізації державної політики розвитку рибного господарства.

6. У дисертації значна увага приділяється вивченню теоретичних засад, необхідних для забезпечення державного регулювання розвитку рибного господарства в Україні, але у підрозділі 3.1 проводиться розрахунок індикаторів розвитку для реалізації базових засад розробленого проєкту Комплексної програми розвитку сталої та конкурентоспроможної аквакультури в Україні до 2030 року, виходячи із необхідності імпорто-заміщення риби відповідно до оптимістичного сценарію, що суттєво звужує проведене дослідження.

Однак, зазначені зауваження не змінюють позитивної оцінки дисертації, а лише підтверджують складність та перспективність досліджуваної теми.

7. Загальний висновок. У цілому дисертація «Державне регулювання розвитку рибного господарства в Україні» є самостійним завершеним дослідженням. Вибрану тему дисертації належним чином розкрито та досягнуто поставленої мети.

Отримані в дисертації наукові результати в сукупності вирішують актуальне науково-практичне завдання, суть якого полягає у всебічному обґрунтуванні теоретичних положень

та розробленні комплексу практичних заходів щодо поглиблення теоретико-методичних підходів і розроблення науково-практичних пропозицій, спрямованих на удосконалення інструментів, методів та заходів державного регулювання розвитку рибного господарства в Україні.

Таким чином, за змістом і оформленням дисертація Романа Коновалова відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 261 від 23 березня 2016 року (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 283 від 03.04.2019 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), а її автор Коновалов Роман Ігорович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Рецензент
доцент кафедри фінансів
Національного університету біоресурсів
і природокористування України,
доктор економічних наук, доцент

Лариса ОЛІЙНИК

